

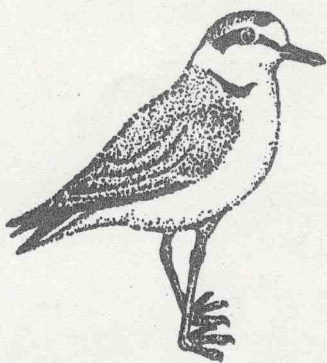
Madártani Intézet
könyvtára
Leitári szám:

PUSZTA

A MAGYAR MADÁRTANI EGYESÜLET ÉVKÖNYVE
ANNALES SOCIETATIS ORNITOLOGORUM HUNGARICUM

1/10/

Szerkeszti
MARIÁN MIKLÓS
BUDAPEST

1983

Literatur

- Barthos, Gy. (1908): Néhány adat az egerészölyv táplálkozásához. Einige Daten über die Ernährung des Mäusebussardes. — *Aquila*, 15: 307—308.
- Bessenyei, I. (1917): Adatok a vörösvércse, az egerészölyv és a karvaly téli táplálkozásához. Daten zur Winternahrung des Turmfalken, des Mäusebussardes und der Sperber. — *Aquila*, 24: 278.
- Greschik, J. (1910): Hazai ragadozómadaraink gyomor- és köpöttartalom vizsgálata. I. Magen- und Gewölluntersuchungen unserer einheimischen Greifvögel. I. — *Aquila*, 19: 168—179.
- Greschik, J. (1924): Gyomor- és köpöttartalom vizsgálatok. I—II—III. Magen- und Gewölluntersuchungen. I—II—III. — *Aquila*, 30—21: 243—262.
- Farkas, D. (1977): A lucernabetakarítás hatása a mezeinyúlra és a fácánra. Die Folge der Luzernernte auf Feldhasen und Fasanen. — *Nimród*, 17: 1—4.
- Farkas, D. (1980): Azodrin 40 WSC üzemi vadtoxicológiai vizsgálata kelésben lévő napraforgóban és kukoricában. Wildtoxicologische Untersuchungen mit Azodrin 40 WSC beim im Auflauf befindlichen Sonnenblumen- und Maisfeldern. — *Növényvédelem*, XVI., 11: 564—566.
- Lenkei, A. — Csörgey, T. (1931): Kígyászó egerészölyv. Mäusebussard beim Schlangenfang. — *Magyar Vadászság*, 31: 76.
- Nozdroviczky, L. (1907): Az egerészölyv nyúl vadászata. Der Hasenjagd des Mäusebussardes. — *Aquila*, 14: 319.
- Melde, M.: (1956): Der Mäusebussard. — *Die Neue Brehm Bücherei*, Wittenberg—Lutherstadt, 185: 68.
- Tarján, T. (1938): Egérjárás és ragadozómadár gyülekezés. Mäuseplage und Versammlung der Greifvögel. — *Aquila*, 42—45: 696.
- Török, H. (1980): Szerkesztői megjegyzés. Bemerkung des Redakteurs. — *Nimród*, 6: 252.
- Vasvári, M. (1930): Az egerészölyv és a gatyásölyv táplálkozása. Die Ernährung des Mäusebussardes und des Rauhfussbussardes. — *A Természet*, 26: 281—282.
- Vasvári, M. (1933): A fogoly és a fácán ragadozómadár ellenségei. Greifvögel als Feinde des Rebhuhns und der Fasane. — *Az Erdő*, 7: 237—242.
- Vasvári, M. (1938): A mezeipocok szerepe a madarak táplálkozásában. Über die Rolle der Feldmaus in der Nahrung der Vögel. — *Kísérletügyi Közlemények* 41: 90—96.

**AZ EGERÉSZÖLYVEK (*Buteo buteo*) VADGAZDÁLKODÁSI
SZEREPÉNEK VIZSGÁLATA APRÓVADDAL DÜSÍTOTT
VADÁSZTERÜLETEKEN**

Dr. Kalotás Zsolt

Bevezetés

Hazánkban a hetvenes évek elején lendületet vett a mesterséges fácántenyésztés. A kibocsátott fácáncsibék mennyisége 1977-től évi egymillió létszám felett állandósult. A fácán vadászati hasznosulási foka azonban nem követte a mesterséges tenyésztés és a kibocsátás növekedési ütemét, ellenkezőleg: az utóbbi néhány évben rohamos csökkenés volt tapasztalható. A vadgazdák a fácánállományok csökkenésének fő okát az élőhely degradációja mellett a ragadozók túlzott mértékű elszaporodásában, koncentrációjában látják. Úgy vélik, az egerészölyvek táplálkozási szokásai is megváltoztak. Nyár végén, ősszel a fácánkibocsátó területek közelében csoportosulnak és mesterségesen nevelt fácánok zsákmányolásából tartják fenn magukat, ezért a védelem feloldását, az ölyvek létszámának csökkentését célzó rendeleteket követelnek az illetékes szervektől.

Az egerészölyvek táplálkozás-vizsgálatának gazdag külföldi szakirodalma van. Ezek ismerete az egerészölyvek gazdasági megítéléséhez elengedhetetlen, az eredmények azonban mégsem alkalmazhatók kritikus elemzés nélkül, mert a vizsgálati területek jelentősen különböznek a magyarországi viszonyoktól.

Sajnos az egerészölyvek táplálkozásával kapcsolatos hazai ismereteink meglehetősen hiányosak. Az adatok nagy része alkalmi megfigyeléseken alapul, részletes, elemző vizsgálatokat csak a század első felében végeztek.

Nozdroviczky, (1907) például arról számol be, hogy téli időszakban mezeinyulat sikertelenül támadó egerészölyvet figyelt meg. Barthos, (1908) megfigyelése az ölyvek dögfogyasztó szerepét támasztja alá. Azt tapasztalta, hogy a békafofók által lecombzott és eldobált tavi béka tetemeiket az egerészölyvek takarították el. Ugyanő, októberben 5 lelőtt egerészölyv gyomortartalmában kizárólag rovarokat — mezei tücsköket és nagy farontó lepke hernyóit — talált.

Bessenyei (1917) téli időszakban levágott foglyon táplálkozó egerészölyvről tesz említést.

Greschik, (1910, 1924) két nagy tanulmányban számol be az egerészölyveken végzett gyomortartalom vizsgálatokról. Összesen 204 egerészölyv gyomortartalmát analizálta. Vizsgálatai szerint a zsákmányállatok százalékos megoszlása: 58,3 % rovar, 29,3 % egér, illetve pocok, 5,4 % rovarevő emlős, 3,1 % különféle madár és 3,8 % béka, illetve gyík. Apróvadász — fogoly és fácán — mindössze 1 %.

Lenkey és Csörgey (1931) az egerészölyvek kígyó fogyasztását említik.

Tarján (1938), Vasvári (1930, 1933, 1938) az egerészölyvek pocokirtó tevékenységét hangsúlyozza és apróvadász szerepüket még a téli időszakban sem tartja jelentősnek.

Az 1940-es évek óta hazánkban nem vizsgálták az egerészölyvek táplálkozását. Szükséges tehát, hogy táplálkozás-biológiájukat most, az apróvadász-gazdálkodás intenzív szakaszában alaposan tanulmányozzuk és egzakt vizsgálati eredmények alapján foglaljunk állást.

Az egerészölyvek táplálkozás-vizsgálatára több lehetőség is kínálkozik. A módszerek közül a gyomortartalom analízis, valamint a köpet és táplálkozási maradvány vizsgálatok és a szabadföldi megfigyelések látszanak leginkább alkalmasnak. Mi valamennyi módszert felhasználtuk, hogy minél teljesebb képet nyerjünk.

Az ölyvek táplálkozását három szakaszban vizsgáltuk: a szaporodási (fiókanevelési) időszakban (május—június); a fécánkibocsátás és utónevelés időszakában, nyárvégén, ősszel (július—október); és az őszevi, téli időszakban (november—február).

Az egerészölyvek táplálkozása a fiókanevelés időszakában

A vizsgálati területeket úgy választottuk meg, hogy ott az országos átlagnál az egerészölyv egyedsűrűség magasabb legyen. Fontos szempont volt, hogy a kiválasztott területeken mesterségesen nevelt fécánok kibocsátásával „dúsítsák” a fécán törzsszállományt. Így esett a választás két egymással szomszédos Tolna megyei vadászárság — a Tengelici „Petőfi” (13500 ha) és MÉM „Nyisztor György” (7500 ha) — területére.

A vizsgált vadászterület magába foglalja a Sió és Sárvíz árterét Kölesdtől Sióagárdig, északkeleti része belenyúlik a Tengelici homokhátba. A folyók közötti terület az apróvad szempontjából kiváló élőhely, mezőgazdaságilag kevésbé hasznosított, nádasok, vizenyős rétek, kaszálók, nyárligeterdők borítják. A homokhát jellegzetes dunántúli táj, kisebb-nagyobb dombokkal, erdőfoltokkal tarkított mezőgazdasági terület, ahol a szántóföldi növénytermesztés dominál.

A vadgazdák által becsült mezeinyúl állomány 1979-ben 3600 pd., 1980-ban 2950 pd., 1981-ben 3000 pd., a fécánállomány 1979-ben 6300 pd., 1980-ban 3500 pd., 1981-ben 3400 pd. volt. A vadon élő fécánok mellett 1979-ben 2970 pd., 1980-ban 3900 pd., 1981-ben 2700 pd. tenyésztett fécánt bocsátottak ki.

1979-ben 6, 1980—81-ben 18—18 egerészölyv pár táplálkozását ellenőriztük. A fiókanevelési időszakban a fészkeket 5—10 napos időközönként — legalább 3—4 alkalommal — felkerestük és a fészkek alatt, valamint a fészkekben fellelhető köpeteket és táplálkozási maradványokat összegyűjtöttük. 1979-ben 66 köpetet és 8 táplálkozási maradványt, 1980-ban 326 köpetet és 54 táplálkozási maradványt, 1981-ben 613 köpetet és 87 táplálkozási maradványt gyűjtöttünk és vizsgáltunk meg. Ezen kívül 1981-ben még egy, a fészkekből ismeretlen személy által kilőtt, valamint két fészkekből kiesett és vízbe fulladt egerészölyv fióka gyomortartalmát is analizáltuk.

A zsákmányállatokat igyekeztünk fajra meghatározni, ez azonban a gyakran erősen roncsolt maradványok alapján nem mindig sikerült.

Különösen sok nehézséget okozott a rovartermélek, illetve az apró rágcsálók azonosítása, ezért a fajra meg nem határozható rovarokat és apró emlősöket egy-egy rovatba gyűjtöttük, (4. sz. táblázat) A köpet és táplálkozási maradvány analízis eredményét a mintagyűjtés metodikája befolyásolja. A nagytestű állatok maradványai (csontok, tollak) nagyobb valószínűséggel találhatók meg, mint a kisebb zsákmányállatoké. A mezeinyulak és fécánok maradványait az ölyvfészkekben mindig biztonsággal megtaláljuk, míg a köpetek előkerülési százaléka jóval kisebb. (A köpetek nagy része azért nem kerülhet vizsgálatra, mert kis méretük miatt gyakran elkerüli a gyűjtő figyelmét, nemritkán szétesik, elveszik.) Az egerészölyveknél gyakoriak az olyan köpetek, melyek csontokat nem (csak szőrt) tartalmaznak. Ilyenkor nincs mód arra, hogy mennyiségre (példány) és gyakran fajra is biztos megállapítást tegyünk.

A fészkelési időszakban az egerészölyvek táplálékában az emlősök dominálnak. Három év átlagában az ölyvek emlős fogyasztása 77,3 %, ami az egyes évek szélső értékeit tekintve is csak 20 %-os anomáliát mutat. A leggyakoribb zsákmányállat a mezeipocok (27,2 %) és a vakondok (19,7 %). Az emlősök zömét az emberi szempontból káros rágcsálók (egerek, patkány, pocok, hörcsög) alkotják. Kis számban hasznos rovarevő emlősöket (sün, cickányok) is fogyasztanak. A rovarok részvétele a fészkelési időszakban gyakorinak mondható, hiszen a meghatározott prédaállatoknak 11,3 %-át jelentik, de tömegében mégsem nevezhető jelentősnek. Jelenlétük csupán színezi a táplálékkálát és az ölyvek zsákmányszerző szokásainak sokféleségét igazolja.

A halak, kétéltűek és a hullók együttesen 4,0 %-ban szerepeltek az ölyvek zsákmánylistáján. Előfordulásuk csak alkalminak nevezhető. Az 1979-es évben kimutatott magas halfogyasztási százalék igazolja ezt. Valószínűsíthetően elpusztult, nagy tömegben partra vetett halakat fogyaszthattak el. Említésre méltó, hogy az egerészölyvek még a bőrmirigyeikben mérgező anyagot termelő békákat (varangyok, unká) is káros következmény nélkül fogyasztják.

Mindhárom évben megközelítőleg azonos volt a zsákmánylistán a madarak részvétele. Feltűnő — és az ölyvek zsákmányszerzésének körülményeiről is sokat elárul, hogy az elfogott madarak legnagyobb része fiatal, még fészkekben ülő, vagy nemrég kirepült tapasztalatlan fióka volt. A fiatal madarak zsákmányul ejtése még az egerészölyv számára sem okoz komolyabb gondot.

Fécánt a három év átlagában 2,0 %-ban, azaz 36 példányban találunk a zsákmánylistán. Feltétlenül érdemes megemlíteni, hogy a fécánok ivari és kormegoszlása hogyan alakult. Kifejlett kakasokat nem találtunk, csupán 32 tyúkot és 4 csibét kontrolláltunk.

A zsákmány megszerzésének módját nem ismertük, erre nézve csupán feltételezéseink vannak. A fiatal madarak megfogását elképzelhetőnek tartjuk, de az már kérdéses, hogy a kifejlett tyúkokhoz hogyan jutottak az ölyvek. Lehetséges, hogy kaszálógéptől elvágott fécánokat fogyasztottak el. Az évelő pillangósok és kaszálók aránya a vizsgálati területen 4—6,5 % között változott a három év folyamán. Ismerve a kaszálás vadpusztító hatását (Farkas, 1977), (lucernakaszáló gépek évente mintegy 50 000 fécánt és 75 000 nyulat pusztítanak el Magyarországon) erre a lehetőség adott volt. Az ölyveknek módjuk nyílhatott arra is, hogy más ragadozó (pl. héja) táplálkozási maradványaként fogyasszák el a fécánokat, hiszen szívesen rájárnak a dögre. Vad, kifejlett és egészséges madarat csak a legritkább esetben képes elejteni az egerészölyv. Megbetegedett, mérgeződött állatot azonban már nagyobb valószínűséggel zsákmányolhat. Ezt támasztja alá Farkas (1980) megfigyelése is, aki a napraforgó és a kukoricabarkó elleni védelmére használatos Azodrin 40 WSC rovarölőszerezés után a területen tartózkodó fécánok megbetegedését, valamint az egerészölyvek megjelenését és sikeres fécánzsákmányolását észlelte 1979-ben Tengelicen.

Vadgazdasági szempontból már inkább kártételnek nevezhető a mezeinyulak részvétele az ölyvek táplálékában, bár a zsákmányolás módja ebben az esetben sem ismert. A mezeinyulak természetes és mezőgazdasági művelés (kaszálás, talajmunkák) okozta mortalitása magas, az elhullott nyulak tetemeire az ölyvek gyakran rájárnak, de a fiatal nyulak elfogására is képesek. A mezeinyúl állományok sorsa szempontjából az ölyvek szerepe azonban nem jelentős, nem meghatározó tényező. Az egyik ölyvfészkekben talált, magzatmázzal borított őzgidá maradványa nem származhat vadgazdasági kártételnek. A külső jelek alapján valószínűsíthető, hogy az ölyv mint dögöt fogyasztotta el.

A tápláléklista alapján a fészkelési időszakban az egerészölyvek nem tettek számottevő kárt az apróvadban, annak ellenére, hogy a fécán és a mezeinyúl is megjelent tápláléklistájukon. Fő táplálékbaízisuk ugyanis az apró emlősök állományai voltak.

Egyes egerészölyv párok táplálékában bizonyos zsákmányállatok (vakondok, kőszapocok, kétéltűek) az átlagtól eltérően nagy százalékban szerepeltek. Mivel a vizsgálati területeink adottságai azonosak voltak, ezt a megfigyelést úgy értékeltük, hogy ezek az egyedek előszeretettel, mondhatni célzottan vadásztak egyes zsákmányállatokra. A zsákmányszerzésbeli specializációt az ölyveknél a külföldi szakirodalom is említi. (Melde, 1956)

Az egerészölyvek táplálkozása a nyárvégi-őszi időszakban

1980-tól fácántelepeken és fácán kibocsátó helyeken kilőtt állatok gyomor- és begytartalmának elemzésével vizsgáltuk az egerészölyvek táplálkozását.

A vizsgált két évben (1980–81) a július 15-től október 15-ig tartó időszakra az Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal összesen 83 ölyvre adott lelőési engedélyt. Az engedélyezett mennyiséget azonban csak részben sikerült begyűjteni. Ennek oka — az illetékes vadgazdák véleménye szerint — az volt, hogy ebben az időszakban nem volt tapasztalható az „ölyvinvázió”, ezért a kilövések teljesítése még 25 %-ban sem sikerült. A megvizsgált egerészölyv gyomrokban egy alkalommal találtunk fácánmaradványokat: A zsákmányul ejtett állat — kb. 6 hetes csibe — volt. Tenyésztett foglyot szintén egy alkalommal: a kibocsátó helyen október elején lőtt egerészölyv gyomrában találtunk. A vizsgált gyomortartalmakban (5. sz. táblázat) a mezeipocok dominált. (Az 1981-es év mezeipocok gradációs év volt, de a pocok már 1980. őszén is nagy egyedsűrűséggel volt jelen a mezőgazdasági területeken.) A gyomortartalmak 63,6 százalékában találtunk mezeipocokot. Más káros rágcsáló fajok (hörcsög, egerek, kőszapocok, ürge) együttesen a vizsgált gyomrok 31,6 százalékában szerepeltek. Igen gyakorinak (54,5 %) mondható a rovarok előfordulása.

A sáskák és a mezei tücskök mellett jelentős volt a talajfelszínen élő futóbogarak és a minden valószínűség szerint a friss őszi szántásokban összeszedett bagolylepke hernyók (mocsospajorok) mennyisége.

A gyomrokban talált fácáncsibe és fogoly is jelzi, hogy az egerészölyv — anatómiai sajátosságai folytán — nagyobb testű állatot ritkán képes zsákmányul ejteni. Azoknál a fácánnevelési technológiáknál, ahol a kibocsátást 6 hetes korban kezdik el, alkalmilag az ölyvek is elcsipphetnek 1–2 tapasztalatlan csibét, de a kifejlett fácánokat csak kivételes esetekben képesek zsákmányul ejteni. Hogy az egerészölyvek egyes egyedei specializálódhatnak-e a tenyésztett fácánra, további megfigyelést és vizsgálatot igényel. Az tény (Török, 1980), hogy a lekötött szárnyú törzsananyagot a tároló volierben képes megfogni az ölyv is, hiszen még a „lomha és ügyetlen” ölyveknek sem okoz problémát a mozgásában többszörösen is korlátozott fácán elfogása. A szabad területre kibocsátott fácánok és ölyvek viszonyát megfigyeléssel is folyamatosan kontrolláltuk. Az elmúlt két év alatt két alkalommal figyeltünk meg fácánt támadó egerészölyvet, de a vadászat mindkét esetben a ragadozó számára sikertelenül végződött. Az egerészölyv rétihéjára emlékeztető, billegő repüléssel siklott rá a kiszemelt, táplálkozó fácántyúkra, amely azonban kb. méteres oldalugrással kitért a támadás elől, de táplálékkereső tevékenységét továbbra is folytatta. Az ölyv több támadással nem is próbálkozott.

A gyűjtési területek apróvadás jellegét figyelembevéve nem igazolódott a feltetelezés, hogy a tenyésztett szárnyasvadnak nagy szerepe van az egerészölyvek táplálkozásában.

Úgy véljük az egerészölyvek röpkészsége, fordulékonyasága, gyorsasága nem elégséges az egészséges, kifejlett, mozgásban nem korlátozott fácán megfogásához.

A kibocsátóhelyek közelében esetlegesen megfigyelt fácándögökön táplálkozó egerészölyvekről sem lehet általánosan kijelenteni, hogy a zsákmányt maguk ejtették el. Az esetek nagy százalékában az ölyvek a héja által megfogott fácánok

hulláin táplálkoztak. Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a fácánok kibocsátása nagy mennyiségű, akkor a természetes mortalitás következtében elhullott állatok száma is magasabb, aminek következménye, hogy a fácándög megjelenik az ölyvek táplálékában.

Az egerészölyvek táplálkozása az őszi—téli időszakban

Ez időszakban tűnik fel a leginkább az egerészölyvek csoportosulása. Egy-egy lucernatábla közelében valóban nem ritka, hogy akár 20–30 ölyvet is megfigyelhetünk. A vadgazda ilyen esetben legtöbbször a ragadozó madarak felszaporodására gondol, pedig ebben az esetben nem felszaporodásról, számbeli növekedésről, hanem koncentrációról, az egyedsűrűség növekedéséről van szó. Észak-Európában és a Kárpátokban fészkelő ölyvek gyakran telelnek át Magyarországon, az abundancia tehát növekedik. Az egyedsűrűség növekedésének pedig majdnem egyedüli okozója a mezeipocok. Biztosak lehetünk abban, hogy ott ahol az egerészölyvek gyülekeznek, nagy számban él ez az apró rágcsáló.

Az 1980–82. év téli időszakában a Tengelici Petőfi Vadásztársaság és a MFM Nyisztor György Vadásztársaság területén az ölyvek pihenőhelyein gyűjtött köpetek és táplálkozási maradványok alapján megállapítottuk, hogy az ölyvek téli időszakban elsősorban mezeipocokkal éltek (6. sz. táblázat). A mezeipocok előfordulása a táplálékelemzés alapján majd 60 százalékos volt.

Hőfedte terepen a táplálékskála megváltozik, a pocokok ugyanis nem jönnek a hó felszínére. Ekkor az ölyvek kazlak környékén élő egerekre váltanak, de a dögfogyasztás aránya is megemelkedik. A vadászatokon megsebzett fácánok, a rágcsálóirtás következtében elpusztult mezeinyulak és özek tetemeit, sőt nemritkán a közúti forgalom állati áldozatait is az ölyvek takarítják el a varjakkal és rókákkal közösen. Ahogy azonban azt néhány megfigyelésünk is igazolja, néha, táplálékiszegény időszakban a foglyot és a mezeinyulat támadhatják, de mérhető kárt nem okoznak az állományukban.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton köszönöm meg Pintér András főiskolai hallgatónak a vizsgálati anyag gyűjtésében nyújtott nélkülözhetetlen segítségét.

Anschrift des Verfassers:
Dr. Zs. Kalotás
Természet- és Vadvédelmi Állomás
H — 7136 Fácánkert
Ungarn